

Flaviu Ciopec

Drept procesual penal

Partea generală

Editura C.H. Beck
București 2017

Cuprins

Abrevieri.....	VII
Capitolul I. Acțiunea penală	1
§1. Definiție	1
§2. Punere în mișcare	3
§3. Efecte	17
§4. Exercițare	19
§5. Stingere	21
Tabel recapitulativ.....	23
Capitolul II. Acțiunea civilă.....	25
§1. Definiție	25
§2. Punere în mișcare	28
§3. Efecte	36
§4. Exercițare	36
§5. Stingere	37
Tabel recapitulativ.....	40
Capitolul III. Contra-acțiunea în procesul penal.....	42
§1. Definiție	42
§2. Formele apărării	43
§3. Garanțiile apărării	49
§4. Pregătirea apărării	50
Tabel recapitulativ.....	55
Capitolul IV. Funcțiile procesuale.....	57
§1. Principiul separării funcțiilor procesuale	57
§2. Funcția de judecată.....	59
§3. Funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților.....	66
§4. Funcția de verificare a legalității trimerii sau netrimerii în judecată	68
§5. Funcția de urmărire penală.....	72
Tabel recapitulativ.....	81
Capitolul V. Incidentele de competență	82
§1. Prorogarea de competență	82
§2. Declinarea de competență	88
§3. Conflictul de competență	89
§4. Incompatibilitățile	90
§5. Strămutarea	95
§6. Sancțiuni	98

Capitolul VI. Probatoriul în procesul penal	99
§1. Principiul aflării adevărului.....	99
§2. Administrarea probatoriului	100
§3. Aprecierea probelor.....	192
Capitolul VII. Măsurile procesuale și procedurale	194
§1. <i>Generalia</i>	194
§2. Măsurile preventive.....	194
§3. Măsurile provizorii.....	232
§4. Măsurile asigurătorii	234
§5. Măsurile de ocrotire	240
§6. Măsurile reparatorii.....	241
Capitolul VIII. Actele procesuale și procedurale	242
§1. Definiție	242
§2. Cerere, citare și comunicare	243
§3. <i>Corrigenda</i>	248
§4. Mandat de aducere	249
§5. Termene	252
§6. Sancțiuni	255
§7. Cheltuieli judiciare.....	269
Tabel recapitulativ.....	273
Bibliografie.....	277

Capitolul I. Acțiunea penală

§1. Definiție

1. Codul de procedură penală nu oferă o definiție a acțiunii penale. Art. 602 C.proc.pen. prevede doar că termenii și expresiile al căror înțeles este anume explicat în Codul penal au același înțeles și în Codul de procedură penală. Într-adevăr Codul penal (art. 172-187) conține referințe cu privire la înțelesul anumitor termeni sau expresii din legea penală, dar nu explică și noțiunea în discuție.

2. Textul art. 14 alin. (1) C.proc.pen. conține următoarea mențiune: „Acțiunea penală are ca obiect *tragerea la răspundere penală* a persoanelor care au săvârșit infracțiuni”. În mod similar, art. 490 C.proc.pen. prevede că „Acțiunea penală are ca obiect *tragerea la răspundere penală* a persoanelor juridice care au săvârșit infracțiuni”. Aceste texte reprezintă, în absența unei definiții legale, o modalitate de explicitare a ceea ce este acțiunea penală. Însă, așa cum vom arăta în continuare, textele nu sunt foarte clare și necesită interpretare. Această stare de ambiguitate este întreținută și de prevederile art. 19 alin. (1) C.proc.pen. care stipulează că: „acțiunea civilă *exercitată în procesul penal (s.n.)* are ca obiect *tragerea la răspundere civilă delictuală* a persoanelor responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea *faptei care face obiectul (s.n.)* acțiunii penale”.

3. Din analiza textelor de mai sus rezultă câteva observații:

- Acțiunea poate fi penală sau civilă în raport de natura răspunderii la a cărei realizare (tragere) contribuie.
- În procesul penal pot co-exista două acțiuni: una penală ce are legătură cu răspunderea penală și una civilă ce este în relație cu răspunderea civilă.
- Acțiunea penală este îndreptată împotriva persoanelor ce au săvârșit infracțiuni, în timp ce acțiunea civilă vizează persoanele responsabile de producerea unui prejudiciu.
- Ambele acțiuni au legătură cu persoane și sunt instrumente legale *in personam*, adică se pot exercita și își realizează finalitatea numai prin raportare la persoane determinate. Această observație derivă, cel puțin în privința acțiunii penale, din caracterul personal¹ al răspunderii penale.

¹ Caracterul personal al acțiunii penale este relativizat în câteva situații, e.g. în cazul infracțiunii de încăierare (art. 198 C.pen.) dacă în cursul încăierării s-a cauzat o vătămare

A *contrario*, acțiunea penală sau civilă nu sunt concepute în legătură cu faptul material, indiferent dacă acesta este calificat ca infracțiune penală sau ca delict civil; deci nu sunt instrumente *in rem*. Mențiunea din finalul art. 19 alin. (1) C.proc.pen. „fapta care face obiectul acțiunii penale” ar putea fi calificată sub acest aspect ca o inadvertență. În realitate, exprimarea este corectă întrucât există mai multe ipoteze, pe care le vom arăta în capitolul dedicat acțiunii civile, în care angajarea răspunderii civile nu este condiționată de întrunirea elementelor constitutive ale unei infracțiuni, fiind suficientă existența unui fapt material prejudiciabil.

- Acțiunea penală vizează persoanele care au săvârșit infracțiuni. Art. 174 C.pen. explică: „prin săvârșirea unei infracțiuni se înțelege săvârșirea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora în calitate de coautor, instigator sau complice”. În consecință, acțiunea penală se va îndrepta atât împotriva autorului unei infracțiuni consumate sau tentate, cât și împotriva oricărui participant la respectiva infracțiune. Când timp, infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale [art. 15 alin. (2) C.pen.], este natural ca acțiunea penală, ce reprezintă mijlocul procesual prin care se realizează tragerea la răspundere penală, să fie condiționată de existența unei infracțiuni.
- Acțiunea civilă vizează persoanele care au produs un prejudiciu prin comiterea unei fapte materiale. Legea vorbește de faptă, iar nu de infracțiune, ca mai sus, ceea ce semnifică, după cum vom vedea, că răspunderea civilă se va putea angaja și în situații în care nu există infracțiune, și, în dreaptă consecință, nici acțiune penală.
- Noțiunea de obiect al acțiunii penale, respectiv al acțiunii civile se referă la ceea ce se urmărește prin acest instrument legal, respectiv scopul, finalitatea sau obiectivul procesual.

4. În concluzie, prin acțiunea penală se urmărește stabilirea răspunderii penale față de o persoană determinată, deci are caracter punitiv. Acțiunea civilă din procesul penal are ca scop stabilirea răspunderii civile delictuale tot față de o persoană anume, în scopul reparării unui prejudiciu, deci are caracter reparatoriu. Întrucât răspunderea penală se fundamentează pe infracțiune, rezultă că stabilirea răspunderii penale presupune verificarea existenței condițiilor conținutului legal al unei infracțiuni: subiect, obiect, latură obiectivă, latură subiectivă. În mod corelativ, stabilirea răspunderii civile delictuale presupune verificarea întrunirii condițiilor referitoare la fapta ilicită,

corporală uneia sau mai multor persoane și nu se cunoaște care dintre participanți a produs urmările, se aplică tuturor pedeapsa închisorii de la unu la 5 ani, cu excepția victimei. În același sens, art. 151 C.pen. prevede că în cazul pierderii personalității juridice prin fuziune, absorbție sau divizare intervenită după comiterea infracțiunii, răspunderea penală și consecințele acesteia se vor angaja în sarcina persoanei juridice create prin fuziune sau în sarcina persoanei juridice absorbante ori în sarcina persoanelor juridice care au fost create prin divizare sau care au dobândit fracțiuni din patrimoniul persoanei divizate.

vinovăție, prejudiciu, legătură de cauzalitate, condiții analizate în cadrul teoriei generale a răspunderii civile delictuale.

§2. Punere în mișcare

5. Acțiunea penală se pune în mișcare prin *actul de inculpare* prevăzut de lege – art. 14 alin. (2) C.proc.pen. Și acest text este eliptic, neevidențiind precis cine pune în mișcare acțiunea penală și ce se înțelege prin act de inculpare. Se impun, deci, câteva lămuriri.

6. Textul legal citat trebuie corelat cu art. 7 alin. (1) C.proc.pen. care dispune că procurorul este obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu. Această normă reprezintă continuarea art. 131 din Constituție conform căruia: „În activitatea judiciară, Ministerul Public reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor. Ministerul Public își exercită atribuțiile prin procurori constituiți în parchete, (...) ce funcționează pe lângă instanțele de judecată (...)”. În explicarea acestui text trebuie pornit de la ideea că prin comiterea unei fapte prevăzute de legea penală se aduce o atingere gravă intereselor generale ale societății și ordinii de drept. Societatea este cea care stabilește prin reprezentanții săi (corpul legislativ) care sunt interesele ce trebuie ocrotite, forma în care se impune asigurarea unei protecții și sancțiunile inerente. Toate acestea se realizează în modalitatea adoptării unor norme juridice ce fac parte dintr-un sistem (ordinea juridică penală națională). Fapta efectiv comisă vatamă atât ordinea de drept la nivel formal, prin încălcarea prescripției normei, cât și la nivel substanțial, prin atingerea intereselor ce au stat la baza edictării ei. Aceste două consecințe negative justifică o *reacție* din partea societății. Reacția în materie penală poartă numele de acțiune penală și este încredințată Ministerului Public, ca titular al protecției interesului public. În consecință, titularul acțiunii penale este Ministerul Public, ca instituție, ce își exercită atribuțiile prin intermediul procurorilor.

7. *Ministerul Public este unicul titular al acțiunii penale*, exercitând un monopol asupra acestui instrument. Această împrejurare are câteva consecințe importante:

- Ministerul Public are exclusivitate în a decide punerea în mișcare a acțiunii penale. Exclusivitatea este doar una funcțională, în sensul că nu este partajată cu nicio altă autoritate sau persoană. Decizia cu privire la punerea în mișcare a acțiunii penale nu este însă discreționară, întrucât după cum vom vedea, există criterii legale în raport de care se decide declanșarea acțiunii penale. O totală autonomie a Ministerului Public în privința inițierii acțiunii penale ar lipsi de protecție efectivă interesul public. Trebuie amintit în acest context și faptul că Ministerul Public poate fi obligat să pună în mișcare acțiunea penală, ca urmare a cenzurii exercitate de judecătorul de cameră preliminară în procedura de control a soluțiilor de renunțare la urmărirea penală [art. 318 alin. (15) C.proc.pen.] sau de clasare [art. 341 alin. (6) C.proc.pen.].

- Punerea în mișcare a acțiunii penale se realizează *ex officio*, fără a se aștepta intervenția unui terț. Principiul oficialității suportă anumite excepții, întrucât „în cazurile prevăzute expres de lege, procurorul pune în mișcare acțiunea penală după introducerea plângerii prealabile a persoanei vătămate sau după obținerea autorizării ori sesizării organului competent sau după îndeplinirea altei condiții prevăzute de lege” – art. 7 alin. (3) C.proc.pen. Intervenția persoanei vătămate sau a unui alt organ nu amputează autoritatea Ministerului Public, întrucât acesta rămâne singurul competent să dispună cu privire la acțiunea penală chiar și în aceste ipoteze. Singurul efect este acela că principiul oficialității este diluat prin incidența principiului disponibilității, justificat de anumite rațiuni de politică penală.
- Punerea în mișcare a acțiunii penale este obligatorie, ceea ce înseamnă că trebuie declanșată ori de câte ori sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege, fără a ține seama de alte considerente (e.g. calitatea persoanei împotriva căreia se îndreaptă). Aceasta este consecința prevederilor art. 132 alin. (2) din Constituție, conform cărora procurorii își desfășoară activitatea potrivit principiului legalității și imparțialității. Caracterul obligatoriu are ca efect și irevocabilitatea acțiunii penale, în sensul că nu se poate renunța la aceasta, odată pornită. De la acest principiu există și excepții, întrucât „în cazurile și condițiile prevăzute expres de lege, procurorul poate renunța la exercitarea acțiunii penale dacă, în raport cu elementele concrete ale cauzei, nu există interes public în realizarea obiectului acesteia” – art. 7 alin. (2) C.proc.pen. Principiul oportunității în această materie a fost recent introdus pentru a diminua rigiditatea caracterului obligatoriu al acțiunii penale.
- Punerea în mișcare a acțiunii penale nu poate face obiectul delegării către organele de cercetare penală [art. 324 alin. (4) C.proc.pen.] și nici al unei comisii rogatorii [art. 200 alin. (2) C.proc.pen.].

8. Consecința directă și imediată a declanșării acțiunii penale este cea prevăzută de art. 82 C.proc.pen.: „persoana împotriva căreia s-a pus în mișcare acțiunea penală devine parte în procesul penal și se numește inculpat”. Aceasta este rațiunea pentru care actul prin care se pune în mișcare acțiunea penală poartă denumirea de *act de inculpare*.

Conform art. 309 alin. (1) C.proc.pen., acțiunea penală se pune în mișcare de către procuror, prin *ordonanță*, în cursul urmăririi penale. În consecință, actul de inculpare îl reprezintă ordonanța procurorului, care trebuie să cuprindă elementele prevăzute la art. 286 alin. (2) C.proc.pen., respectiv:

- a) denumirea parchetului și data emiterii;
- b) numele, prenumele și calitatea celui care o întocmește;
- c) data începerii urmăririi penale și a continuării urmăririi față de suspect;
- d) fapta care face obiectul urmăririi penale, încadrarea juridică a acesteia și, după caz, datele privitoare la persoana inculpatului;
- e) dispoziția de punere în mișcare a acțiunii penale cu indicarea inculpatului sau inculpaților;